

PAPER DETAILS

TITLE: Evzâî ve Mehîr Konusundaki Fikhî Görüşleri

AUTHORS: Mustafa Dumlupinar

PAGES: 129-156

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4342662>

Evzâî ve Mehir Konusundaki Fikhî Görüşleri* **

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 05 Kasım 2024 Kabul Tarihi: 10 Mart 2025

✉ **Mustafa Dumlupınar**

Dr. Öğrencisi / Phd student

Ankara Üniversitesi / Ankara University

Sosyal Bilimler Enstitüsü / Institute of Social Sciences

<https://ror.org/01wntqw50>

<https://orcid.org/0009-0004-2407-4685>

d.pinar.mustafa@gmail.com.

Öz

H. II. asrın başından IV. asrın ortalarına kadar olan dönem fikhin tedvin asrı ve olgunluk çağı olarak nitelendirilmektedir. Emevîlerin sonu ile Abbâsîlerin ilk dönemlerini de içine alan bu dönemde, ictihadları ile öne çıkan ve yüzyıllar boyunca görüşleri takip edilen müctehid hukukçular yetişmiştir. H. II. asrın önde gelen müctehid ve mezhep imamlarından biri de Abdurrahman b. Amr el-Evzâî'dir. Yaşadığı dönemde Şam halkının müftüsü ve tâbi oldukları müctehidi olmuştur. Evzâîye adıyla ona nispet edilen mezhep Suriye, Irak, Hicaz, Mısır, Mağrib ve Endülüs'te yayılmıştır. Şam'da Şafîî mezhebi, Endülüs'te ise Mâlikî mezhebi yaygınlaşana dek onun görüşlerine uyulmuş ve Evzâîliğe intisap edilmiştir. Evzâî'nin mehir konusundaki ictihadlarının ortaya konulması önem arz etmektedir. Çünkü bu konuda Türkçe literatürde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla mehir konusunda mukayeseli fıkıh eserleri ile hilaf eserlerinde dağınık halde yer alan muteber görüşlerinin tek bir çalışmada toplanması bu konudaki görüşlerini değerlendirebilmek için gerekli görülmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda âlimlerin çoğunluğu tarafından nakledilen ve birden fazla kaynak içerisinde rastladığımız muteber rivayetler esas alınarak Evzâî'nin mehir konusundaki ictihadları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Evzâî, Evzâîyye, Mehir, İctihad.

* Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

** Bu makale, Prof. Dr. Halil İbrahim Acar'ın danışmanlığında ve Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Mustafa Dumlupınar tarafından yazılan ve 2013 yılında kabul edilen *İmam el-Evzâî'nin Aile Hukuku Üzerine İctihadları* adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Al-Awza'i and His Jurisprudential Views on the Issue of Mahr* **

Research Article

Received: 5 November 2024 Accepted: 10 March 2025

Abstract

The period from the early second century AH to the mid-fourth century AH is often referred to as the century of jurisprudence and the age of intellectual maturity. During this period, which spanned the end of the Umayyad caliphate and the early Abbasid era, prominent mujtahid jurists emerged. Their ijtihad and opinions were followed for centuries. 'Abd al-Rahman ibn 'Amr al-Awza'i was a prominent mujtahid and sect imam of the second century AH. During his lifetime, he served as the mufti of Damascus and was the mujtahid followed by its people. The sect attributed to him, known as al-Awza'iyya, spread across Syria, Iraq, Hejaz, Egypt, the Maghrib, and Andalusia. His views were followed until the spread of the Shafi'i school in Damascus and the Maliki school in Andalusia. It is important to examine al-Awza'i's ijtihad, particularly on the issue of marriage, as there has been no study on this topic in Turkish literature. Therefore, it is necessary to gather his reliable opinions on the issue of mahr, which are scattered across works of comparative fiqh and legal disagreement. This will allow for a proper evaluation of his views on the matter. In this study, we aim to present al-Awza'i's ijtihad on mahr based on the reliable narrations transmitted by the majority of scholars, which can be found in multiple sources.

Keywords: Islamic Law, al-Awza'i, Awza'iyya, Mahr, Jurisprudence.

* This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

** This article is derived from the unpublished master's thesis titled *Imam al-Awza'i's Ijtihad on Family Law*, supervised by Prof. Dr. Halil İbrahim Acar and written by Mustafa Dumlupınar at Atatürk University's Institute of Social Sciences and accepted in 2013.

Summary

Thanks to the political support of the Umayyads, al-Awza'i garnered a large following in Damascus, and his views spread across many regions under Umayyad rule. During the Umayyad period, he maintained strong relations with the caliphs and other state rulers, earning a respected position in the Umayyad legal system. However, his influence was shaken when the Abbasids came to power.

Imam al-Awza'i shared the view with other Islamic jurists that there is no upper limit to the amount of mahr. However, he also aligned with the Shafi'i and Hanbali schools regarding the lower amount of mahr, stating that while there is no upper limit, there is also no specific lower limit.

Regarding a man's promise to take a woman to Hajj as her mahr, Imam al-Awza'i considered it valid to set Hajj as the mahr. He stated that if the man divorces the woman before zifaf, he is obligated to pay her half of the alimony, as well as the costs of clothing and transportation. In the case of freeing a slave woman and marrying her, with the freeing being accepted as the mahr, Imam al-Awza'i ruled that if a man frees his concubine for marriage and sets her freedom as the mahr, then both the contract, the freeing, and the mahr are valid. The concubine is required to marry the man who freed her.

Regarding the determination of something forbidden as mahr and the status of the marriage contract, Imam al-Awza'i held the same view as other Islamic jurists who do not regard the marriage contract as a contract of sale and do not consider mahr as one of the essential prerequisites or conditions of the contract. He stated that if the mahr is set as something forbidden, such as pork or alcohol, the determination of the mahr (tasmiya) would be null and void. However, the marriage itself would still be valid.

Imam al-Awza'i, agreeing with other Islamic jurists that a woman is entitled to the full amount of mahr and that the obligation of mahr is finalized after zifaf following a valid marriage contract, shares the same view as the Hanafis regarding the issue of valid seclusion. He states that if a man has seclusion with a woman after a valid contract, the woman's mahr must be paid, and the woman must observe her iddah, even if the man does not have sexual intercourse with her.

According to Imam al-Awza'i, if a woman's husband dies without setting the mahr and before zifaf, she inherits from her husband through mut'ah and must observe her iddah. In this case, she is not required to pay the mahr. Regarding tawwiz al-mahr, Imam al-Awza'i holds the same opinion as the majority of jurists, stating that mut'ah is obligatory for the woman who is divorced before

zifaf and the appointment of mahr. However, he considered it mustahab to give this compensation to others.

Since there is no nass specifying the type and amount of mut'ah, and given that the verse in Surah al-Baqarah (2:236) indicates that the rich should give according to their means and the poor according to theirs, Islamic jurists have differed on the nature and amount of mut'ah. Imam al-Awza'i expressed two opinions on the matter: one stating that there is neither a lower nor an upper limit for mut'ah, and another opinion in which he described mut'ah as consisting of three pieces of clothing-a shirt, a headscarf, and a chador.

Imam al-Awza'i shares the same opinion as the Malikis regarding the issue of which spouse's claim should be credited in a dispute over the receipt of the mahr. He stated that if the spouses dispute the payment of the mahr, with the husband claiming he has paid it and the wife claiming she has not received it, and neither party has evidence to support their claim, then the woman's testimony, along with her oath, should be accepted if the dispute occurs before zifaf. However, if the dispute occurs after zifaf, the husband's testimony, along with his oath, should be credited. In the context of Imam al-Awza'i's jurisprudential views on the issue of mahr, it has been observed that other scholars largely share the same opinion as him.

Giriş

İslâm hukukunda nikâh akdi, eşler için karşılıklı bir takım hak ve yükümlülükleri beraberinde getirir. Bu hak ve yükümlülüklerden bir kısmı malî ve aynî nitelikte iken diğer bir kısmı ise eşlerin birbirlerine karşı olan sadakat, saygı ve iyi muamele gibi davranış tarzlarına ilişkindir. Malî-aynî nitelikteki haklara gelince, mehir, nafaka, mesken, mut'a ve miras bunlara örnek olarak sayılabilir. Kur'an'da nikâh akdinin kuruluşundan evliliğin getirdiği haklara ve nikâh akdinin sona ermesine kadar bir dizi hükmün yer alması da İslâm'ın bu hususlara yönelik gösterdiği önemin bir göstergesidir.

Her ne kadar Evzâîyye mezhebinin bugün tabileri kalmasa da h. II. asrın önde gelen fakihlerinden biri olan Abdurrahman b. Amr el-Evzâî'nin (ö. 157/774) geçmişte İslâm ümmeti nezdinde itibar görmesi ve görüşleriyle amel edilen bir mezhep imamı olması açısından mukayeseli fıkıh eserleri ile hilaf eserlerinde dağınık halde yer alan görüş ve fetvaları fıkıh mirasımızın zenginliğini göstermektedir. Çalışmamız, Evzâî'nin dağınık halde yer alan mehir konusundaki icthadlarının bir araya toplanması ve bu konuda Türkçe literatürde herhangi bir çalışmanın bulunmamasından dolayı önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmamızda Evzâî'nin hayatı hakkında genel hatlarıyla bilgi verilerek onun mehir konusundaki görüşleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Evzâî'nin görüşü olarak verilen rivayetlerde birden fazla kaynak eserde rastlanılmasına, âlimlerin çoğunluğunca Evzâî'nin görüşü olarak nakledilmesine ve kaynağının muteber ve sağlam olmasına dikkat edilmiştir.

Evzâî, usul anlayışı olarak, Kur'an ve sünneti temel kaynak olarak almıştır. Hadisin bulunduğu yerde kıyas ve re'ye yönelmemiş, mürsel hadis de olsa hadis veya sahâbe görüşüyle amel etmiştir. Ebû Hanîfe'yi (ö. 150/767) de bazı konularla ilgili hadis bulunmasına rağmen icthad etmesi sebebiyle eleştirmiştir. Kıyas, sedd-i zerâ'i ve istishâb gibi delilleri de kullanmış, kimi fikhî görüşlerinde hadis ve rivayetlerin zahirine göre hüküm vermiştir. Evzâî'nin görüşleri ve metodolojisi üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucu çoğunlukla Ehl-i hadis içerisinde ismi zikredilmiştir.¹

¹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, thk. Abdüsselâm et-Tedmûrî (Beyrut: Daru'l-Kitâbü'l-Arabî, 1993), 9/496; Salâhuddîn Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi*

1. Evzâî'nin İçinde Yetiştirdiği Ortam

Evzâî Emevî halifesi Velîd b. Abdulmelik (ö. 96/715) ile Abbâsî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr'un (ö. 158/775) hilafetleri arasında geçen dönemde yaşamıştır. Emevî devletinin yıkılışına ve Abbâsî devletinin kuruluşuna şahit olmuştur. İktidarın Emevîlerden Abbâsîlere geçtiği hareketli ve çalkantılı bir siyasî atmosfere tanıklık etmiştir. Hayatının yarısından çoğu takribi kırk beş senelik dilimi Emevîler zamanında geçmiş, ilmî yetkinliğe ulaşması ve fikirlerinin olgunlaşması bu devirde gerçekleşmiştir. Hayatının geri kalan yirmi beş yıllık kısmı ise Abbâsîler zamanında geçmiştir. Bu nedenle Evzâî Emevîlerin sonu ile Abbâsîlerin kuruluşunun başı olan iki döneme şahit olmuştur.²

Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervân³ (ö. 86/705) Hâricîlerin ve Ehl-i beyt taraftarlarının isyanlarını ve kabileler arası mücadelelerden yararlanmaya çalışan Bizans'ın saldırılarını bertaraf ederek, valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî (ö. 95/714) sayesinde merkezî otoriteyi sağlamıştır. Oğlu Velîd b. Abdulmelik⁴ (ö. 96/715) babasından devraldığı güçlü devleti, on yıllık iktidarı döneminde zamanın en büyük devleti haline getirmiş, Hz. Ömer (ö. 23/644) devrinden sonra gerçekleştirilen en büyük fetih hareketlerine imza atarak İslâm coğrafyasını en geniş sınırlarına ulaştırmıştır.⁵

bi'l-vefeyât, thk. Ahmed el-Arnâût - Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't- Tûrâs, 2000), 18/124; Ali b. Sa'd b. Salih Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî min vâkıi fıkhihi ve âsârihi* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004), 430-431; Ali Osman Balcı - Murat Önder, "Evzâî'nin İtikadî Yönü", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/2 (2023), 803.

² Abdullah Muhammed Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî hayatuhu ve ârâuhu ve asruhu* (Bağdat: Daru'r-Risale, 1980), 275; Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî, *Sünenü'l-Evzâî, ehâdis, âsâr ve fetâvâ*, thk. Mervan Muhammed Şeâr (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1993), 6; Mervan Muhammed Şeâr, *el-Evzâî imâmu's-selef* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1993), 24; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 39-44; Abdüsettâr Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî şeyhülislam ve âlimu ehli's-Şâm* (Dimaşk: Daru'l-Kalem, 2006), 25-26.

³ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Mısır: Dâru'l-Maârif, 1967), 6/418; İzzeddin İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, thk. Abdüsselam Tedmîrî (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1997), 3/531; Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Dâr'u-Hicr, 1997), 11/715.

⁴ Taberî, *Târîh*, 6/423; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 4/5, 69-71; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/402-405.

⁵ Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 276, 280-281; Bahriye Üçok, *İslam Tarihi Emevîler-Abbâsîler* (Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968), 42-46; İrfan Aycan - İbrahim Sarıçam, *Emevîler* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 42-58; Muhammed Hamidullah, *İslam'a Giriş* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1999), 253; İsmail Yiğit, "Emevîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2017), 11/91-92.

Velîd b. Abdülmelik'in (ö. 96/715) ölümüyle birlikte Süleyman b. Abdülmelik⁶ (ö. 99/717) yerine geçmiş, kısa bir süre devam eden halifeliği sırasında kabileler arası çatışmalar yeniden ortaya çıkmıştır. Süleyman b. Abdülmelik, (ö. 99/717) amcazadesi Ömer b. Abdülazîz'i (ö. 101/720) veliaht göstermiş, ölümüyle birlikte hilafeti Ömer b. Abdülazîz⁷ üstlenmiştir. Ömer b. Abdülazîz döneminde ise devlette tam bir sakinlik ortamı hâkim olmuştur. Ömer b. Abdülazîz'in vefatının ardından halifelğe Yezîd b. Abdülmelik⁸ (ö.105/724) geçmiştir. Ömer b. Abdülazîz dönemindeki sükûnet ortamı bozularak kabilecilik tekrar canlanmış ve iç isyanlar çıkmıştır. Bu dönemde Emevî iktidarını yıkmak ve hilafeti ele geçirmek amacıyla büyük bir kitle örgütlenmeye başlamıştır.⁹

Yezîd b. Abdülmelik'in yerine geçen kardeşi Hişâm b. Abdülmelik¹⁰ (ö.125/743) Emevî hanedanına tekrar yükselme devrini yaşatmış ancak hilafetinin sonuna doğru Irak'ta Zeyd b. Ali ve Kuzey Afrika'da Berberî isyanları ortaya çıksa da büyük oranda ülkede istikrarı sağlamış ve korumuştur. Ancak günden güne güçlenen mevâlî destekli Abbâsî muhalefetine ve Hâricî propagandalarına karşı tedbir almadığı için ölümüyle birlikte devlet tam bir kargaşaya sürüklenmiştir.¹¹

Velîd b. Yezîd'in¹² (ö. 126/744) halifelğe geçmesinin ardından Emevî ailesi kendi içerisinde parçalanmıştır. Bu parçalanma süreci kaos ve isyanları beraberinde getirmiştir. Şîî ve Hâricî isyanlarıyla birlikte Abbâsî muhalefeti Ebû Müslim el-Horasânî (ö. 137/755) önderliğinde h. 129/747 yılında ortaya çıkmıştır. Muhtelif menfaat gruplarının ittifakına dayanan Abbâsî muhalefeti tarafından Kûfe ele geçirilerek Ebû'l-Abbas es-Seffâh¹³ (ö. 136/754) halife ilan edilmiştir. h. 132/750 yılıyla birlikte Emevî devleti yıkılmış; Abbâsî devleti kurulmuştur.¹⁴

⁶ Taberî, *Târîh*, 6/505; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/71-72, 94-95; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/613.

⁷ Taberî, *Târîh*, 6/550; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/96-98, 113-114; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/657.

⁸ Taberî, *Târîh*, 6/574; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/120-121, 162-163; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 12/721.

⁹ Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 276-277; Üçok, *İslam Tarihi Emevîler-Abbâsîler*, 61-67; Aycan - Sarıçam, *Emevîler*, 76-79; Hamidullah, *İslam'a Giriş*, 254; Yiğit, "Emevîler", 11/92-93.

¹⁰ Taberî, *Târîh*, 7/25; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/165-166, 282-284; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/17.

¹¹ Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 277-278; Aycan - Sarıçam, *Emevîler*, 81-87; Marshall G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 1/192; Yiğit, "Emevîler", 11/93-94.

¹² Taberî, *Târîh*, 7/209; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 4/284-285, 299-300; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/160.

¹³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 5/5-12; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/249.

¹⁴ Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 278, 284-285; Üçok, *İslam Tarihi Emevîler-Abbâsîler*, 72-77; Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları,

Emevîler döneminde gerek siyasî-idarî gerekse sosyal alanlarda kabilecilik ve tutuculuk ortaya çıkmıştır. Kabilecilik ön plana çıkarılıp, mevâlîye ikinci sınıf vatandaş edasıyla davranılmıştır. Diğer taraftan hilafet saltanata dönüştürülerek veliahtlık sistemi ihdas edilmiştir. Abbâsîler döneminde ise siyasî alanda İranlılara ve mevâlîye etkin alan açılmıştır.¹⁵

Evvâî'nin hayatının son yıllarına denk gelen Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el- Mansûr (ö.158/775) döneminde bazı isyanlar baş gösterse de genel olarak devlette istikrar ve sükûnet hâkimdir. Evvâî, Abbâsîlerin hilafete geçişinin ilk yıllarında siyasî iktidar mücadelesinin kavga ve karmaşasından etkilenmemek ve halifelerden uzaklaşmak adına murâbıt (sınır bekçisi) olarak Beyrut'a göçmüştür.¹⁶

Siyasî alanda yaşanan bu durumların yanı sıra h. II. asırda ilim ve fikir alanında da önemli gelişmeler mevcuttur. Tefsir ve hadis gibi ilimlerin tasnifi, dil ve edebiyatın gelişmesi, kelâm ilminin teşekkülü, fikhî ekollerin doğuşu ve gelişmesi, itikadî fırkaların çıkışı ve tercüme faaliyetleri bu zamanda gerçekleşmiştir. İlmî hareketin ağırlık merkezini dinî ilimler oluşturmakla beraber felsefe, tıp, kimya vb. ilimlerde tercüme faaliyeti başlamıştır. Ayrıca Emevî halifelerinden bazıları çeşitli ilimlerle bizzat meşgul olmuşlardır. İslâm ülkesinin sınırlarının genişlemesiyle birlikte farklı dil, kültür, örf ve adetlere mensup kişilerin/toplumların Müslüman oluşu Arapça öğrenimi noktasında bazı güçlükleri doğurmuştur. Bu durum da âlimleri Kur'an'ı dil hatalarından koruma gayretine yöneltmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ise dil ve edebiyat alanında önemli gelişmelere yol açmıştır.¹⁷

Emevîler zamanında hadis yazma faaliyetinin yoğunluk kazanması, hadislerin tedvinini ve hadis usulü ilminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ömer b. Abdülazîz, hadislerin tedvininde büyük rol üstlenerek valilere

1980), 2/438; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 113-114; Yiğit, "Emevîler", 11/94.

¹⁵ Cubûrî, *el-İmâm el-Evvâî*, 283, 296; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 2/444; Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/33-34; Fazlurrahman, *İslam*, çev. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın (Ankara: Selçuk Yayınları, 1996), 4; Muhammed Ebû Zehra, *Ebu Hanîfe*, çev. Osman Keskiöğlu (Ankara: DİB Yayınları, 2002), 107; Şeyh, *el-İmâm el-Evvâî*, 29; İrfan Aycan v.dğr., *Emevîler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 24-26.

¹⁶ Cubûrî, *el-İmâm el-Evvâî*, 275; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 2/446-447; Andre Miquel, *İslâm ve Medeniyeti (Doğuştan Günümüze)*, çev. Ahmet Fidan - Hasan Menteş (Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1991), 124; Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, 1/238.

¹⁷ Şeyh, *el-İmâm el-Evvâî*, 36-37; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 2/379, 399-400; Aycan v.dğr., *Emevîler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*, 10, 35, 68; Yiğit, "Emevîler", 11/97.

ve ülkedeki hadis âlimlerine mektuplar göndermiş ve Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin toplanmasını emretmiştir.¹⁸

Emevîler devri fikhın ayrı bir ilim dalı halinde kurulmaya başlandığı dönemdir. İslâm coğrafyasının sınırlarının genişlemesi ile birlikte karşılaşılan soru ve sorunlar çeşitlenmiş, bunun sonucunda ise fakihler fikhî tesis etme gayretine girişmişlerdir.¹⁹

Genel olarak Emevîler döneminde zaman zaman iç çatışmalar ve isyanlar yaşanmış, muhalif görüşlere karşı sert önlemler alınmış olsa da idarî sistemin yapılandırılması noktasında önemli reformlar gerçekleştirilmiş, geniş bir coğrafyada siyasî birlik sağlanarak İslâm kültür ve medeniyetinin yayılmasına katkı sağlanmıştır. Hadislerin toplanması ve fikhın sistematik bir şekilde işlenmesi yine bu dönemde gerçekleşmiş, edebiyat, sanat ve bilim alanlarında önemli eserler kaleme alınmıştır. Abbâsîlerin iktidara gelmesiyle birlikte ilk yıllarda, Emevî taraftarları ve diğer muhalefet grupları ile çeşitli çatışmalar yaşanmış, yönetimi sağlamlaştırmak amacıyla bazı muhalif gruplara karşı sert önlemler alınmıştır. İlerleyen süreçte ise İslâm kültür ve medeniyeti çağa damgasını vurmuş, dinî ilimler şekillenecek müstakil ilim dalları haline gelmiştir.

2. Evzâî'nin Hayatı ve Eserleri

2.1. Hayatı

H. II. asrın önde gelen ilmî şahsiyetlerinden biri olan Ebû Amr Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî'nin doğumu hakkında h. 8020, h. 88, h. 9321 şeklinde muhtelif kaynaklarda farklı tarihler zikredilir. Ancak çoğunluğun görüşüne göre Evzâî, h. 88/707 yılında Lübnan'ın Ba'lebek şehrinde doğmuştur.²² Babasının adının Amr b. Yuhmid olduğu ve tabîinin üçüncü

¹⁸ Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 39; Aycan v.dğr., *Emevîler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*, 41-44; Yiğit, "Emevîler", 11/98.

¹⁹ Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 40-41.

²⁰ Ebû Hâtîm Muhammed İbn Hibbân, *Meşâhîru ulemâi 'l-emsâr*, thk. Mecdî b. Mansur b. Seyyid eş-Şûrî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 211; Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî (Beyrut: Dâru'l-Cenân, 1988), 1/227.

²¹ Ebû'l-Abbâs Ahmed İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1994), 3/127; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 7/109-110.

²² Ebû'l-Kâsım Ali İbn Asâkîr, *Târihü medîneti Dimaşk*, thk. Ömer b. Garâme el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 35/150-151; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân*, 3/127; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 1/178; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 7/109-110; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/456; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 15-16; Evzâî, *Sünenü'l-Evzâî*, 5; Hüseyin Muhammed Mellah, *el-İmâmü'l-Evzâî muhaddisen hâfizen* (Sayda: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1993), 27-28;

neslinde yer aldığı da kaynaklarda zikredilir. Dedesinin ismi konusunda ise âlimler “Yuhmid”²³ mi yoksa “Muhammed”²⁴ mi olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir. Fakat âlimlerin çoğunluğunun görüşü dedesinin isminin “Yuhmid” olduğu yönündedir. Kaynaklarda Evzâî’nin evlenmeden önce kendisine babasının adını künye edindiği, asıl adının Abdülazîz olduğu, rahmete muhtaçlığını ifade etmek için adını Abdurrahman diye değiştirdiği de nakledilmektedir.²⁵ “Evzâ” kelimesine nispet edilmesi noktasında da farklı görüşler zikredilse de ailesinin Dımaşk (Şam) yakınlarındaki Evzâ’ köyünde ikamet ettiği için bu yere nispetle tanınmış olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.²⁶

Evzâî altı yaşlarında iken babası vefat etmiş, küçük yaşta yetim kalmıştır. Bu sebeple annesinin gözetiminde yetişmiştir. Babasının vefatından bir süre sonra bir baba dostu onu himayesine alarak gençliğinde divanda vazife almasını sağlamıştır. Divanda kâtiplik yapan Evzâî, yaklaşık yirmi yaşındayken bir askerî heyetle Necid bölgesinde bulunan Yemâme’ye gitmiştir. Evzâî ilk derslerini doğum yeri olan Ba’lebek’teki âlimlerden almıştır. Nümeyr b. Evs el-Eş’arî (ö. 122/739) ve Dahhâk b. Abdurrahman’dan (ö. 110/728), Yemâme’de Yahya b. Ebû Kesîr’den (ö. 129/747), Irak, Mekke, Medine ve Beytü’l-makdis’de Katâde b. Diâme (ö. 117/735), Atâ b. Ebû Rebâh (ö. 114/732), Muhammed b. Ali el-Bâkır (ö. 114/733) ve Muhammed b. Münkedir (ö. 131/748) gibi hocalardan ders okumuştur. Nâfi’ (ö. 117/735), Zührî (ö. 124/742), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Rebîa b. Ebû Abdurrahman (ö. 136/753) başta olmak üzere birçok kişiden hadis dinlemiş, kendisinden de Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Şu’be b. Haccâc (ö. 160/776), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797),

Şeâr, *el-Evzâî*, 16; Muhammed Revvâs Kal’âcî, *Mevsuâtü fîkhi Abdurrahman el-Evzâî* (Kuveyt: Camiâtü’l-Kuveyt Lecnetü’t-Te’lif ve’n-Neşr, 2003), 14; Düveyhî, *Usûlü mezhebi’l-imâm el-Evzâî*, 21; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 279-280; Salim Ögüt, “Evzâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/546; Nevzat Aydın, *İmâm-ı Evzai ve Sünenindeki Metodu* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2001), 22; Abdülmeccid Yasir Eksici, *Ehl-i Şam, İmam Evzâî ve Usûl Düşüncesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014), 99-100; Balcı - Önder, “Evzâî’nin İtikadî Yönü”, 800-801.

²³ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 211; İbn Asâkîr, *Târîh*, 35/153; İbn Hallikân, *Vefâyâtü’l-a’yân*, 3/127; Zehebî, *Siyeru a’lâmü’l-nübelâ*, 7/107; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 10; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 47.

²⁴ Sem’ânî, *el-Ensâb*, 1/227; Zehebî, *Tezkira*, 1/178; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 11.

²⁵ İbn Hallikân, *Vefâyâtü’l-a’yân*, 3/127; Zehebî, *Siyeru a’lâmü’l-nübelâ*, 7/109; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 10-11; Mellah, *el-İmâmü’l-Evzâî*, 24; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 46.

²⁶ İbn Asâkîr, *Târîh*, 35/150-152; İbn Hallikân, *Vefâyâtü’l-a’yân*, 3/128; Zehebî, *Siyeru a’lâmü’l-nübelâ*, 7/107-109; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 11-15; Evzâî, *Sünenü’l-Evzâî*, 5; Şeâr, *el-Evzâî*, 18-19; Mellah, *el-İmâmü’l-Evzâî*, 24-26; Kal’âcî, *Mevsuât*, 12-13; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 47-50; Ögüt, “Evzâî”, 11/546.

Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Ebû İshak el-Fezârî (ö. 188/804) gibi tanınmış âlimler rivayette bulunmuşlardır. Evzâî uzun süre Mekhûl'un (ö. 112/730) derslerine devam ettiği ve ondan rivayette bulunduğu için Mekhûl daha çok "Evzâî'nin hocası" olarak anılmıştır.²⁷

Evzâî ilminin olgunluk çağında hocası Mekhûl'un vefatından sonra âlimler arasında önemli bir itibar kazanmış, gerek halk gerekse yöneticiler nezdinde büyük saygı görmüş ve Şam bölgesinde fıkîh otoritesi sayılmıştır. Evzâî fıkîh âlimleri tarafından bağımsız ictihad usulü olan rey ve fetvaları bulunan müctehid ve mezhep imamı olarak değerlendirilmiş, görüşleriyle amel edilmiş ve fıkîh tarihi içinde Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Süfyân es-Sevrî, Leys b. Sa'd (ö. 175/791), İshak b. Râhûye (ö. 238/853), İbni Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve Ebû Sevr (ö. 240/854) gibi mutlak müctehidler arasında sayılmıştır. Beyrut'ta ilim taliplilerine ders vermeye devam etmiştir. H.157/774 yılında takriben yetmiş yaşlarında iken Ebû Cafer el-Mansûr'un hilafetinin son yıllarında Beyrut'ta vefat etmiştir.²⁸ Vefat tarihiyle ilgili kaynaklarda farklı rivayetler zikredilmekle birlikte genel kabul gören görüş h. 157/774 yılında vefat ettiğidir.²⁹

2.2. Eserleri

Evzâî'nin, çok sayıda eser telif ettiği belirtilmekle beraber bu eserlerin Beyrut'ta yaşadığı dönem vuku bulan bir deprem sırasında çıkan yangında yandığı aktarılmaktadır. Kaynaklarda *Kitâbü Siyeri'l-Evzâî*, *Müsnedü'l-Evzâî*, *Kitâbu's-Sünen fi'l-fikh*, *Kitâbu'l-Mesâil fi'l-fikh* kendisine atfedilmektedir. Bunlardan sadece *Kitâbü Siyeri'l-Evzâî* günümüze kadar ulaşan tek eseridir. Şafî'nin (ö. 204/820) *el-Ümm* adlı eseri içinde bir bölüm olarak yer almakta olup Ebû Hanîfe'nin talebesi Ebû Yûsuf (ö. 182/798) da buna reddiye olarak *er-Red alâ Siyeri'l-Evzâî* adıyla bir eser kaleme almıştır.³⁰

²⁷ İbn Asâkîr, *Târih*, 35/157-158; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 7/110; Zehebî, *Tez-kira*, 1/178; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 133-147; Evzâî, *Sünenü'l-Evzâî*, 6-7; Şeâr, *el-Evzâî*, 16-17, 79-81; Kal'âcî, *Mevsuât*, 14-15; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 70-74; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 54, 177-182, 188-193; Ertuğrul Boynukalın, "Evzâî ve Fıkîhî Mezhebi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/23 (2011), 3-4.

²⁸ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 211; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 1/227; İbn Asâkîr, *Târih*, 35/150; İbn Hallikân, *Vefâyâtü'l-a'yân*, 3/127; Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 7/128; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/456; Şeâr, *el-Evzâî*, 193; Kal'âcî, *Mevsuât*, 16; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 78; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 384-386.

²⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 7/127; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/455-456; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 63-65; Mellah, *el-İmâmü'l-Evzâî*, 62.

³⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 7/111, 115; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 253; Evzâî, *Sünenü'l-Evzâî*, 8; Mellah, *el-İmâmü'l-Evzâî*, 253-255; Şeâr, *el-Evzâî*, 88; Kal'âcî, *Mevsuât*, 80-83; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 76-78; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 354-357; Ögüt, "Evzâî", 11/548.

3. Evzâîlik

Fıkıhî mezhepler içerisinde dâhil edilen ve Emevîler'in son dönemlerinde Şam'da çok geniş bir taraftar kitlesine sahip olan Evzâîlik, özellikle Emevîler döneminde siyasî destekle birlikte yayılma fırsatı bulmuş, Emevîler'in hüküm sürdüğü pek çok coğrafyaya ulaşmış ve yayılmıştır. Abbâsîler'in yönetimi ele geçirmesiyle birlikte bu siyasî destek kaybolmuştur. Evzâîlik, başlıca Suriye, Irak, Hicaz, Mısır, Mağrib ve Endülüs'te yayılmıştır. Şam, Mağrib ve Endülüs'te azımsanmayacak bir süre bu mezheple amel edilmiştir. Mezhebin Suriye bölgesine yayılmasında Evzâî'nin talebeleri Abdullah b. Semâa, (ö. 190/805) Saîd b. Abdülazîz (ö. 167/783) Endülüs'e yayılmasında ise Endülüs müftüsü Sa'sa'a b. Sellâm el-Endelûsî'nin (ö. 192/807) çabaları etkili olmuştur. Mezhebin Şam'da ortaya çıkması ve Endülüs Emevîleri'nin buraya olan tarihi bağları Endülüs'te yayılmasında da etken olmuştur. Şam'da Şafîî mezhebi Endülüs'te ise Mâlikî mezhebi yaygınlaşana dek Evzâîliğe uyulmuştur. Öğrencilerinin mezhebin yayılması ve görüş ve fetvalarının tedvini noktasında diğer mezhep mensupları kadar gayret göstermemeleri, siyasî otoriteden yeterince destek görememeleri, mezhebin yayıldığı yerlerin hac yollarının uzağında olması, görüşleriyle ilgili yazılan az sayıda eserin yanması, diğer mezheplerle görüş farklılığının az olması vb. nedenlerden Evzâîlik zamanla yok olmuş ve müntesibi kalmamıştır.³¹

4. İslâm Hukukuna Göre Mehîr

Bir fıkıh terimi olarak erkeğin evlenirken kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya malı ifade eden mehîr, sözlükte “ücret” manasına gelir. Bununla beraber mehîr manasına gelmek üzere “mehr, sadâk, nihle, farîda, tavl, ecr, ukr”³² gibi terimlerde kullanılmıştır. Kur'an'da³³, kendileriyle evlenilen kadınlara mehîrlerinin verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Hadislerde de mehîrle ilgili fıkıhî hükümlerin ayrıntılarına yer verilmiştir.³⁴ Mehîrin vacip kılınması Kur'an, sünnet ve icmâ ile sabittir.³⁵

³¹ Zehebî, *Tezkira*, 1/182; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 13/446; Cubûrî, *el-İmâm el-Evzâî*, 237-241; Mellah, *el-İmâmü'l-Evzâî*, 211-213; Şeâr, *el-Evzâî*, 36-37; Kal'âcî, *Mevsuât*, 84-86; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 257-262; Ögüt, “Evzâî”, 11/546; Boynukalın, “Evzâî ve Fıkıhî Mezhebi”, 9-11.

³² Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr şerhu muhtasari'l-Muzenî*, thk. Ali Muhammed Muavved (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1994), 9/393.

³³ el-Bakara 2/236-237; en-Nisâ 4/4, 24, 25; el-Mâide 5/5

³⁴ Hüseyin Tekin Gökmenoğlu, “İslâm Hukukunda Mehîr”, *Mehir* 2 (1998), 23; Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389; Halil İbrahim Acar, “Mehîrin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011), 368; Talip Türcan v.dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 476.

³⁵ Mahmud Muhammed eş-Şeyh, *el-Mehr fi'l-İslâmî beyne'l-mâzî ve'l-hâzır* (Beyrut: l-Mektebetu'l-Asriyye, 2003), 30.

Mehir, kadının malı olup dilediği gibi kendi malında tasarrufta bulunabilir. Hayat şartlarından dolayı mehrin erkek tarafından talep edilmesi ve kadının rızası sonrası erkek tarafından kullanılması halinde, bu miktar erkeğin üzerine borç olur. Kadın kocasından alacağını istemeyebilir veya gönül hoşnutluğu ile eşine bağışlayabilir. Erkek zor kullanarak, vermiş olduğu mehri kadının rızası olmadan kesinlikle alamaz. Yüce Allah, bu şekilde kadının hakkını güvence altına almakta ve mehri erkeğin ödemesini zorunlu kılmaktadır.³⁶

Mehir, akid esnasında belirlenip belirlenmemesi açısından mehr-i müsemma ve mehr-i misil olmak üzere iki kısma ayrılır. Akid esnasında veya akidden sonra tarafların karşılıklı rızaları ile takdir edilen mehre, mehr-i müsemma denir. Evlenme akdi esnasında eşler tespit edilen mehir hususunda herhangi bir anlaşmaya varamamışlarsa veya mehir ödememe noktasında karar verilmişse veya tespit edilen mehir, herhangi bir sebeple geçersiz ise bu durumda kadına sosyal statüsüne, kişisel özelliklerine ve malî durumlarına denk, baba tarafından akraba olan kadınların ortalama mehirlerine göre mehir belirlenir ki buna da mehr-i misil adı verilir.³⁷

Mehr-i müsemmanın ödeme şekli üzerinde eşler anlaşma yapabileceği gibi mehrin tamamının ertelenmesini veya peşin ya da vadeli ödenmesini kararlaştırabilir. Bu ödeme yöntemlerine göre mehr-i müsemma da; akid anında peşin olarak ödenen mehir (mehr-i muaccel), nikâhtan sonra uygun bir zamanda ödenmesi şart koşulan mehir (mehr-i müeccel) olmak üzere iki kısma ayrılır.³⁸

Mezheplerin ittifakıyla mülk edinilebilen (temellük) veya herhangi bir satım akdinde bedel (i'vaz) şeklinde verilebilen her şey mehir olabilir. Dolayısıyla para, altın ve gümüş gibi değerli meta, menkul ve gayrimenkul mallar, ticaret eşyası, bir şahsın işgücü (amel) veya bunlardan intifa (menfaat, faydalanma) gibi hususlar mehir olabilir. Buna karşılık erkeğin başka bir evlilik daha yapmaması, erkeğin evli olduğu başka bir kadını boşamasının şart koşulması veya başka bir şehre taşınmama gibi hususlar ile dinen haram olan leş (meyte), domuz, içki gibi maddeler mal olmadığı için mehir olarak belirlenemez.³⁹

³⁶ Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 374, 387; Türcan v. dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, 476.

³⁷ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995), 225-226; Türcan v.dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, 479-480.

³⁸ Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 379-380; Türcan v. dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, 479-481; Muhammed Mehdi Aksoy, "Mezhepler Arası Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Mehîr", *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 15 (2022), 419-422.

³⁹ Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i fî tertîbi's-şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 2/277-278; Vehbe b. Mustafa

İslâm hukukçularının çoğuna göre mehir nikâh akdinin rükün ve şartlarından değildir. Yani mehir nikâh akdinin sonuçlarından biridir. Bu sebeple nikâh esnasında mehir belirlenmemiş olsa bile yapılan nikâh akdi geçerlidir. Ancak mehri nikâhın şartlarından kabul eden Mâlikîler'e göre bu şekilde yapılan bir evlilik geçerli değildir, mehrin geçersiz olması akdi de geçersiz kılar. İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre “*Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut'a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir mut'a vermek iyiler için bir borçtur.*”⁴⁰ âyetinde mehir belirlenmeden evlenen çiftlerin boşanmaları halinin düzenlenmesi mehir belirlenmeyen evliliklerin geçerli olduğunu göstermektedir.⁴¹

5. Evzâî'nin Mehrin Konusundaki İctihadları

5.1. Mehrin Alt ve Üst Sınırı

Kur'an ve sünnette mehrin üst sınırı belirtilmemiştir. Bu nedenle mehrin üst sınırı için bir sınırlama söz konusu değildir. Bu konuda bütün mezheplerin ittifakı vardır. “...*Onlardan birisine yüklerle mehir vermiş olsanız bile, içinden bir şey almayınız.*”⁴² âyeti delil olarak getirilmiştir.⁴³ İslâm hukukçuları vacip olan mehrin en azı hususunda ise farklı görüşlere sahiptir. Bazıları mehrin alt sınırının olduğunu söylerken diğer bazıları da alt sınırın olmadığını söylemişlerdir. Şafiîler⁴⁴ ve Hanbelîlere⁴⁵ göre

Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh* (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 7/260; Şükrü Şirin, *İslam Aile Hukukunda Mehr* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1997), 28-30; Aydın, “Mehr”, 28/390; Acar, “Mehr in İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 385.

⁴⁰ el-Bakara 2/236.

⁴¹ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdilber, *el-Kâfî fî fıkhi'l-Medine*, thk. Muhammed el-Moritânî (Riyad: Mektebetu Riyâd el-Hadise, 1980), 2/550; Ebû Zekerîyya Muhyeddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravdatu'l-tâlibîn ve umdetu'l-müftîn* (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1991), 7/249; Aydın, “Mehr”, 28/389-390; Türccan v.dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, 477.

⁴² en-Nisâ 4/20.

⁴³ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 9/396; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Hafîd İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Daru'l-Hadis, 2004), 3/45.

⁴⁴ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî, *Kitâbü'l-Muhtasar el-Müzenî*, thk. Şerefüddîn ed-Dâğîstânî (Riyad: Daru Medâricu'n-Neşr, 2019), 2/79; Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe fî fıkhi'l-imâm eş-Şâfî*, thk. Zekerîya Umeyrât (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 2/462; Burhâned-din el-Mergînânî, *el-Hidâye*, thk. Talal Yusuf (Beyrut: Dar-u İhyai't-Türâsi'l Arabî, ts.), 1/198.

⁴⁵ Muvaffâkuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fıkhi'l-imâm Ahmed* (Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3/57.

mehrin alt sınırı için bir belirleme yoktur. Onlara göre alım satımlarda kıymet olabilecek her şey mehir olabilir. Çünkü “...*Haram kılınan (kadın)ların dışında kalanları zinadan kaçınıp iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı...*”⁴⁶ mealindeki âyette yer alan mallar ifadesi mutlak olarak zikredilmiş olup azı da çoğu da kapsamaktadır. Dolayısıyla belli bir miktar belirtilmediğinden sınırlamaya gidilemez. Hanefîler⁴⁷ mehrin alt sınırının on dirhemden az olamayacağını söylerken Mâlikîler⁴⁸ ise bir dinarın dörtte biri veya üç dirhem olduğunu söylemişlerdir. Şafîî, Hanbelî ve Ebû Sevr gibi Evzâî de mehrin alt sınırı olmadığını ifade eder. Eşlerin anlaştığı ve mal olabilen her şey mehir olarak belirlenebilir. Mehri az veya çok olarak belirlenmesi, bir dirhem veya fazla olması caiz olup belirlenen bu mehri hâkim bozamaz.⁴⁹

Evzâî bu konuda “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır...”⁵⁰ âyetini ve “Resûlullah (s.a.s.) evlenmek isteyen bir kimseye, ‘O kadına mehir olarak vereceğin bir şeyin var mı?’ buyurdu. Adam: ‘Sadece şu elbisem var.’ dedi. Resûlullah (s.a.s.): ‘Elbiseni o kadına verdiğinde sen elbisesiz kalacaksın bir şeyler bulmaya çalış.’ buyurdu. Adam: ‘Bulamam.’ dedi. Resûlullah (s.a.s.): ‘Bir demir yüzük bile olsa bulmaya çalış.’ buyurdu. Sehl b. Sa’d diyor ki: Adam arandı fakat bir şey bulamadı. Bunun üzerine

⁴⁶ en-Nisâ 4/24.

⁴⁷ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/198.

⁴⁸ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 2/551.

⁴⁹ Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim İbnü’l-Münzir, *el-İşrâf alâ mezâhibi’l-ulemâ*, thk. Ebû Hammad Sagir Ahmed Ensârî (Mektebetu Mekketi’s-Sekafiyye, 2004), 5/35; Ali b. Ahmed b. Said İbn Hazm, *el-Muhallâ*, thk. Abdülgaflar Süleyman Bendârî (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1988), 9/100; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah İbn Abdilber, *el-İstizkâr fî mezâhibi ulemâi’l-emsâr*, thk. Abdulmutî Emin Kal’acî (Kahire: Dâr’ul-Va’y, 1993), 16/75; İbn Rüşd, *Bidayetü’l-müctehid*, 3/45; Muvaffakud-dîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türki - Abdülfettah Muhammed Huluv (Riyad: Dar-u Alemlî’l-Kütüb, 1998), 10/99; Ebû Zekerriyya Muhyeddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi sahih-i Müslim b. el-Haccâc- Sahih-i Müslim bi şerhi’n-Nevevî* (Müessesetü Kurtuba, 1994), 9/304; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi-şerhi sahihi’l-Buhârî*, thk. Abdulazîz b. Abdullah b. Bâz (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1996), 10/263; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylû’l-evtâr min esrâr-i münteka’l-ahbâr*, thk. Ebû Muâz Tarık b. İvâdullah b. Muhammed (Kahire: Dâr’u İbni Affân, 2005), 8/27; Ebû’l-Ulâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-ah-vezî bi şerhi câmi’i’l-Tirmizî*, thk. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe (Amman: Beytû’l-İfkârî’d-Devliyye, ts.), 1/1152; Abdullah Muhammed Cubûrî, *Fıkhu’l-imâm el-Evzâî* (Bağdat: Vizâretü’l-Evkâf, 1977), 2/34-35; Kal’acî, *Mevsuât*, 721; Mustafa Dumlu-pınar, *İmam Evzâînin Aile Hukukuna Dair İctihâdları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013), 32; Muhammed Latif Altun, *Aile Hukuku Özelinde Hanefî ve Evzâî Mezheplerinin Mukayesesi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018), 148.

⁵⁰ el-Bakara 2/237.

Resûlullah (s.a.s.): ‘Kur’an’dan ezberinde olan bir şey var mı?’ dedi. Adam: ‘Falan falan sûreler ezberimdedir.’ dedi ve isimlerini saydı, Resûlullah (s.a.s.): ‘Kur’an’dan ezberinde olan sûreleri o kadına öğretme karşılığında o kadını sana nikâhladım.’ buyurdular.”⁵¹ rivayetiyle, Abdullah b. Âmir b. Rabia’nın babasından rivayet ettiğine göre “Fezare oğullarından bir kadın bir çift ayakkabı karşılığında evlendi. Resûlullah (s.a.s.): ‘Bunca malın içerisinde kendin için bir çift ayakkabıya razı oldun mu?’ buyurdular. Kadın ise ‘Evet’ dedi. Resûlullah (s.a.s.)’da onun nikâhını caiz saydı.”⁵² rivayetini delil olarak getirir.

5.2. Mehir Olarak Hac İbadeti

Dinen taat olan ve sevap kazanmaya vesile olan amelin mehir olarak verilip verilemeyeceği, Kur’an veya dinî hükümleri öğretmenin mehir sayılıp sayılmayacağı hususu da İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Şafililer⁵³ ve Hanefiler⁵⁴ dinî bilgilerin veya Kur’an’ın öğretilmesi, hac veya umre gibi ibadetlerin yerine getirilmesinin mehir olarak belirlenebileceğini söylemişlerdir.⁵⁵ Şafililer ve Hanefiler gibi Evzâî de kadının mehir olarak eşinden kendisini hacca götürmesini istemesi erkeğin de kadını hacca götürmeyi kabul etmesi halinde bu belirlemenin sahih ve geçerli olacağını söyler. Zifâftan önce erkeğin kadını boşaması halinde erkeğin kadına nafaka, giyim ve yol ücretinin yarısını ödemesi gerekir.⁵⁶ Evzâî bu konuda “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır...”⁵⁷ âyetini delil gösterir.⁵⁸

5.3. Azad Etmenin Mehri Olarak Belirlenmesi

Köle olan kadının azat edilerek onunla evlenilmesi ve azat edilmesinin

⁵¹ Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahihu Müslim*, thk. Ebû Suheyb Keremî (Riyad: Beytu'l Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Kitabu'n-Nikâh”, 13.

⁵² Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbni Mâce*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: Daru'l- Ceyl, 1998), “Kitabu'n-Nikâh”, 17, (No. 1888); Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmîzî, *Sünenü't-Tirmîzî*, thk. Muhammed Nasıruddin Elbânî (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), “Kitabu'n-Nikâh”, 22 (No. 1113).

⁵³ Müzenî, *el-Muhtasar*, 2/80; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, 2/463.

⁵⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/201.

⁵⁵ Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik şerhü kenzi'd-dekâik*, thk. Zekeriya Umeyrât (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 3/275; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr âlâ dürrü'l-muhtâr*, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kutüb, 2003), 4/240; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 7/260.

⁵⁶ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/41; Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Selame et-Tahâvî, *Muhtasarı ihtilâfu'l-ulemâ*, thk. Abdullah Nezîr Ahmed (Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1995), 2/270-271; Ebû Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık Gamhâvî (Beyrut: Dar-u İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1992), 3/89; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/102-103; Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 2/35-36; Kal'âcî, *Mevsuât*, 462, 722.

⁵⁷ el-Bakara 2/237.

⁵⁸ Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 35.

de mehir olarak kabul edilmesi hususu da İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Hanbelîler ve Davud ez-Zâhirî Resûlullah'ın (s.a.s.) Safiyye bint Huyey b. Ahtab (ö. 50/670 [?]) ile evlenmesi ve onu azat etmesini mehir olarak belirlemesine kıyasla bunun geçerli olduğunu söylerken bunların dışındaki fıkîh âlimleri bu hususun Resûlullah'a (s.a.s.) has bir durum olması görüşünden hareketle efendisi ile evlenme maksadıyla azat edilen câriyenin, azat edilmesinin mehir yerine geçmeyeceğini söylemişlerdir.⁵⁹ Hanbelîler ve Davud ez-Zâhirî gibi Evzâî de bir kimsenin cariyesini evlenmek üzere azat etmesini ve azat etmeyi mehir olarak belirlemesini geçerli sayarak bu şekilde belirlenen mehirin geçerli olduğunu ve yapılan akid ve azat etmenin de sahih olduğunu ifade etmiştir. Evzâî'ye göre cariyenin azad eden kişiyle evlenmesi gerekir.⁶⁰ O, bu konuda Enes b. Mâlik'den (r.a.) rivayet edilen "Resûlullah (s.a.s.), Safiyye'yi hürriyetine kavuşturdu ve onunla evlenerek hürriyetine kavuşturmayı mehir saydı."⁶¹ rivayetini delil getirir.⁶² Evzâî bu hükme lafzın zahirinden hareketle ulaşmıştır.⁶³

5.4. Mal Olmayan Bir Şeyin Mehîr Olarak Belirlenmesi

Mezheplerin ittifakıyla mülk olabilen (temellük) veya herhangi bir satım akdinde bedel (i'vaz) olarak verilebilen para, altın ve gümüş gibi değerli meta, menkul ve gayrimenkul mallar, ticaret eşyası, bir şahsın işgücü (amel) veya bunlardan intifa gibi hususlar mehir olabilir. Buna karşılık mal olmayan leş (meyle), domuz, içki vb. şeylerin mehir olarak belirlenmesi ise İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır.

Mehir fâsîd olduğunda nikâh akdinin de fâsîd olacağını ifade eden Mâlikîler'e⁶⁴ göre haram olan veya mal olmayan bir şeyin mehir olarak belirlenmesi durumunda akid fâsîd olur. Hanefîler⁶⁵, Hanbelîler⁶⁶ ve

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, 3/48; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 4/284; İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 2/553.

⁶⁰ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/136; Tahâvî, *Muhtasar*, 2/272; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/453. 455; Nevevî, *el-Minhâc*, 9/315; Bedruddin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 20/114; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 8/645; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 1/1154; Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 2/36-37; Kal'âcî, *Mevsuât*, 721-722; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 306.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh el-müsne'd min hadisi Resûlillâhi ve sünenihî ve eyyâmihî*, thk. Muhibbüddin el-Hatîb - Muhammed Fuad Abdulbâkî (Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1979), "Kitâbu'n-Nikâh", 13, (No. 5086); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhâkî, *Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 7/93; Tirmîzî, "Kitâbu'n-Nikâh", 24, (No. 1115).

⁶² Nevevî, *el-Minhâc*, 9/315; Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 36.

⁶³ Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 212.

⁶⁴ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 2/553.

⁶⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/201, 204.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/58.

Şafiîler'e⁶⁷ göre ise haram olan veya mal olmayan bir şeyin mehir olarak belirlenmesi durumunda akid sahih olmakla birlikte kadına mehr-i misil verilmesi gerekir. Hanefiler, Hanbelîler ve Şafiîler gibi Evzâî de domuz, içki gibi haram bir şeyin mehir olarak belirlenmesi halinde, belirlemenin (tesmiye) geçersiz ancak nikâhın geçerli olacağını belirtir. Kadına mehr-i misil veya belirlenen şeyin bedelinin verilmesi gerektiğini ifade eder ⁶⁸ Evzâî bu konuda “...*Haram kılınan (kadın)ların dışında kalanları zinadan kaçınıp iffetli olarak, mallarınızla istemeniz size helal kılındı...*”⁶⁹ âyeti ile “...*onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın...*”⁷⁰ âyetini delil olarak getirir. Diğer taraftan Evzâî konuya evlilik akdinde koşulan şartlar açısından da bakarak “içki üzerine seninle evlendim” ifadesinin “içkiyi kabul etmen şartıyla seninle evlendim” mesabesinde olduğunu, şartın bu nedenle fâsid olacağını ifade eder.⁷¹

5.5. Halvet ile Mehrin Vücûbiyeti

Sahih akid sonrasında zifâf sebebiyle kadının mehrin tamamını almaya hak kazandığı ve mehrin vücubunun kesinleştiği hususunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir. Fakat sahih halvet hususunda ihtilaf etmişlerdir.⁷² Sahih halvet, eşlerin geçerli bir nikâh akdinden sonra başkalarının kendilerini göremeyecekleri, birbirlerinden tam anlamıyla yararlanmaya imkân bulabilecekleri kapısı kapalı ev veya oda gibi bir yerde baş başa kalmalarıdır. Öyle ki yanlarına girilmemesinden emin olmaları ve hiç birinde birbirlerinden yararlanmalarına engel olacak tabîî, hissî ve şer'î engelin bulunmaması gerekir. Hanefiler ve Hanbelîler'e⁷³ göre bu şekilde gerçekleşecek sahih halvet ile mehrin tamamı kadın için kesinleşir. Âyette geçen “*el sürmeden*” kast edilen, halvettir.⁷⁴ Şafiîler⁷⁵ ve Mâlikîler'e göre ise yalnız halvet ile mehrin vücubu kesinleşmez, eşlerin zifâf ile beraber olmaları gerekir. Âyette geçen “*el sürmeden*” kast edilen, zifâftır. Dolayısıyla zifâf gerçekleşmeden kadın, mehrin tamamını almaya hak kazanamaz.⁷⁶ Hanefiler ve Hanbelîler gibi Evzâî de geçerli bir akidenden sonra sahih halvetin gerçekleşmesi halinde kadına mehir vermek

⁶⁷ Müzenî, *el-Muhtasar*, 2/79; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/463, 465.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/116; Kal'âcî, *Mevsuât*, 722.

⁶⁹ en-Nisâ 4/24.

⁷⁰ en-Nisâ 4/21.

⁷¹ Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 2/38.

⁷² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/291, 293; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/263; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, 4/102; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 7/291.

⁷³ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/65.

⁷⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/292.

⁷⁵ Müzenî, *el-Muhtasar*, 2/102; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/466.

⁷⁶ Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/263; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 7/373; Muhammed Ali es-Sâbunî, *Revâ'i'u'l-beyân tefsîr âyati'l-âhkam mine'l-Kur'ân* (Beyrut: el-Mektebetu'l-Âsriyye, 2012), 2/274.

gerektiğini belirtir.⁷⁷ O, bu konuda Hz. Ömer ve Hz. Ali'den rivayet edilen “Nikâhda perdeler indirildi mi mehir vacib olur.”⁷⁸ rivayetini delil olarak getirir. Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin bu rivayeti üzerinde sahâbe icmâsı olduğu belirtilmiş Evzâî de bu sahâbe icmâmı delil olarak zikretmiştir.⁷⁹

5.6. Ölüm veya Boşanma Halinde Mehrin Durumu ve Mut'a

Sahih nikâh akdinde zifaf veya ölüm sebebiyle mehrin kesinleştiği hususunda İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir. Ayrıca Hanefiler ve Hanbelîler'e⁸⁰ göre sahih halvet ile de mehrin tamamı kadın için kesinleşir. Mehrin belirlenmiş olması halinde sahih nikâh öncesinde ittifakla, Hanefî ve Hanbelîler'e göre sahih halvetten önce eşlerden biri ölürse kadın mehrin tamamını hak eder. Ancak mehrin belirlenmediği durumlarda eşlerden birinin ölümü halinde ise İslâm hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Mâlikîler'e göre bu durumda kadına mehir gerekmez. Cumhura göre ise mehr-i misil gerekir.⁸¹ Mâlikîler gibi Evzâî de mehir belirlenmeden ve zifâf öncesinde kocası ölen kadına mehir verilmesi gerekmeyeceğini, mut'a ile kocasından miras alacağını ve iddet beklemesi gerektiğini belirtir.⁸² Mut'a, kendisinden kaynaklanmayan bir nedenden dolayı boşanan kadına, erkek tarafından verilen mehir dışındaki mal veya menfaattir.⁸³

Evzâî bu konuda Nâfi'den aktarılan “Ubeydullah b. Ömer'in kızı ile Abdullah b. Ömer'in oğlu arasında nikâh akdi yapıldı, ancak taraflar arasında birleşme olmadan Abdullah b. Ömer'in oğlu vefat etti. Kızın annesi, Abdullah b. Ömer'e gelerek kızının mehir hakkını isteyince, Abdullah b. Ömer şöyle demiştir; ‘Nikâh akdinde de kızınıza mehir belirtilmediği ve

⁷⁷ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/56; Tahâvî, *Muhtasar*, 2/348; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/148; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 14/132; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/153, 197; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 20/14; Kal'âcî, *Mevsuât*, 345, 725; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 119; Şeyh, *el-İmâm el-Evzâî*, 307.

⁷⁸ Beyhâkî, *Sünen*, 7/416-417.

⁷⁹ Cubûrî, *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*, 9; Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 119-120, 137.

⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/65.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 2/295; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, 3/52; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/149; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*, 7/281-282.

⁸² İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/53; Tahâvî, *Muhtasar*, 2/260; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 14/108; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, 3/52; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/149; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtûbî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 1997), 3/386; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, 8/39; Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay el-Leknevî, *et-Ta'li-ku'l-mümecced alâ muvatta-i Muhammed*, thk. Takiyüddin en-Nedvî (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1991), 2/483; Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali Azîmabâdî, *Aynu'l-ma'bud alâ şerhi süneni Ebû Davud*, thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî (Beyrut: Dâr'u İbnî Hazm, 2005), 1/996; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, 1/1172; Kal'âcî, *Mevsuât*, 127, 726.

⁸³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 230; Türcan v.dğr., *İslâm Hukuku El Kitabı*, 483.

daha sonra duhul olmadığı için, kızınıza mehir yoktur. Eğer kızınıza mehir hakkı olsaydı bunu alıkoymaz ve size zulüm etmezdim.’ rivayetini delil getirir.⁸⁴

Mehir belirlenmiş ve belirlemenin geçerli olduğu sahih nikâhta zifâf öncesi boşanmalarda kadına mehrin yarısının verilmesi gerektiğinde de İslâm hukukçuları ittifak etmişlerdir. Ancak mehir belirlenmeden ve zifâf gerçekleşmeden boşanma durumunda ise İslâm hukukçuları ihtilaf etmişlerdir. Hanefîler⁸⁵ ve Hanbelîler’e⁸⁶ göre bu durumdaki kadına mehir gerekmez. Ancak kadına mut’a verilmesi vaciptir. Mâlikîlere göre ise kadına, mehir gerekmez. Ancak mut’a verilmesi müstehaptır.⁸⁷ Hanefî ve Hanbelîler gibi Evzâî de mehir belirlenmeden yapılan sahih nikâh akdinden sonra ve zifâf olmadan, taraflar arasında boşanma olursa, kadının mehir alamayacağını ifade eder. Bu durumdaki kadına mut’a verilir. Mut’a, zifâf gerçekleşmeden boşanma durumunda kadına vaciptir, bunun dışında kalanlara verilmesi ise müstehaptır.⁸⁸

Evzâî bu konuda “ *Nikâhtan sonra henüz dokunmadan veya onlar için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size mehir zorunluluğu yoktur. Bu durumda onlara mut’a (hediye cinsinden bir şeyler) verin. Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir. Münasip bir mut’a vermek iyiler için bir borçtur.*”⁸⁹; “*Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.*”⁹⁰; “*Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut’a vereyim ve sizi güzelce bırakayım.*”⁹¹ âyetlerini delil getirir. Ayrıca bu hususta örfü de delil olarak kullanmıştır.⁹²

Mut’a olarak verilecek şeylerin türü ve miktarı hususunda nasta hüküm yer almamasından ve daha önce zikrettiğimiz âyette⁹³ de zengin ve fakirin durumuna göre vermesi gerektiği belirtildiğinden İslâm hukukçuları mut’anın türü ve miktarı hususunda farklı ictehadlarda bulunmuştur.

⁸⁴ Mâlik b. Âmir el-Ebâhi el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1991), “Mehir ve Hibe” 1479.

⁸⁵ Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/199, 201.

⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 3/72.

⁸⁷ Mâverîdî, *el-Hâvi*, 9/475; Mergînânî, *el-Hidâye*, 1/199; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/137; İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr*, 4/243-244.

⁸⁸ Tahâvî, *Muhtasar*, 2/265-266; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 3/137; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, 14/285; İbn Rüşd, *Bidayetü’l-müctehid*, 3/52; Kal’âcî, *Mevsuât*, 571, 676; Düveyhî, *Usûlü mezhebi’l-imâm el-Evzâî*, 175.

⁸⁹ el-Bakara 2/236.

⁹⁰ el-Bakara 2/241.

⁹¹ el-Ahzâb 33/28.

⁹² Cubûrî, *Fıkhu’l-imâm el-Evzâî*, 43-44; Düveyhî, *Usûlü mezhebi’l-imâm el-Evzâî*, 176, 245.

⁹³ el-Bakara 2/236.

Hanefîler'e⁹⁴ göre mut'a bir gömlek, bir başörtüsü ve bir çarşaftan ibarettir. Şafîîler'e⁹⁵ göre mut'anın en az otuz dirheme karşılık gelmesi müstehaptır. Mâlikîler⁹⁶ ve Hanbelîlere⁹⁷ göre mut'a kocanın ekonomik durumuna göre tespit edilir Bu konuda Evzâî'den iki rivayet nakledilmekte olup birinci rivayette Mâlikî ve Hanbelîler gibi mut'anın alt sınırı ve üst sınırı olmadığını, kocanın ekonomik durumuna göre belirleneceğini ifade eder.⁹⁸ Zira Kur'an'da "...Zengin olan durumuna göre, fakir de durumuna göre vermelidir..."⁹⁹ buyrulmaktadır. İkinci rivayette ise Hanefîler gibi mut'anın bir gömlek, bir başörtüsü ve bir çarşaftan ibaret olduğunu söyler.¹⁰⁰ İbn Abbas ve Hz. Âişe'den nakledilen rivayete göre "Mut'a bir gömlek, bir başörtüsü ve bir çarşaftan oluşan üç parça elbiseden ibarettir."¹⁰¹

5.7. Mehri Kabz Hususunda Eşlerin İhtilafı

Mehri alma konusunda ihtilaf eden eşlerden hangisinin sözünün geçerli olacağı hususunda da İslâm hukukçuları ihtilaf etmiştir. Mâlikîler'e¹⁰² göre şayet eşler mehri alma hususunda ihtilafa düşer, erkek "mehri verdim" kadın da "almadım" derse zifâftan önce kadının sözüne, zifâftan sonra kocanın sözüne itibar edilir. Zifâftan öncesi ve sonrası arasında bir ayırım yapmayan Hanefî, Şafî ve Hanbelîler'e¹⁰³ göre ihtilaf durumunda kadının sözü geçerlidir. Mâlikîler gibi Evzâî de eşlerin mehri alma konusunda ihtilafa düşmesi halinde, koca mehri teslim ettiğini kadın da almadığını iddia etse; karı kocadan her birinin iddia ettiği şey hususunda delil ve kanıtları yoksa ve bu durum zifâftan önce olmuşsa yeminiyle beraber kadının sözüne itibar edileceğini belirtir. Eğer zifâftan sonra ise yeminiyle beraber erkeğin sözüne itibar edilir.¹⁰⁴ Evzâî bu görüşünü örf üzerine bina etmiş olup örfî karinelerden hareketle bu hükme ulaşmıştır. Çünkü zifâf öncesi kadının hakkı sabit değildir. Almadığı yönünde çıkarım yapılır. Zifâf sonrasında ise kadının hakkı sabit olur ve aldığı yönünde çıkarım yapılır.¹⁰⁵

⁹⁴ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/199.

⁹⁵ Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, 2/476.

⁹⁶ İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 2/617.

⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/72.

⁹⁸ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/376; Kal'âcî, *Mevsuât*, 571, 676.

⁹⁹ el-Bakara 2/236.

¹⁰⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/144; Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2/555; Kal'âcî, *Mevsuât*, 571, 676.

¹⁰¹ Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Nasbu'r-râye fî ehâdîsi'l-hidâye*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Müesssetü'r-Reyyân, 1997), 3/201.

¹⁰² İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 2/557.

¹⁰³ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 3/76.

¹⁰⁴ Tahâvî, *Muhtasar*, 2/286; Kal'âcî, *Mevsuât*, 724.

¹⁰⁵ Düveyhî, *Usûlü mezhebi'l-imâm el-Evzâî*, 176.

Sonuç

Emevîler'in son dönemlerinde Şam'da çok geniş bir taraftar kitlesine sahip olan Evzâî, daha çok fıkıh ve hadis alanlarında ön plana çıkmıştır. Siyasî olarak Emevîler'in desteğini almış, görüşleri Evzâîlik ismiyle anılmış ve Emevîler'in hüküm sürdüğü pek çok coğrafyaya ulaşmıştır. Emevîler dönemi dikkate alındığında Evzâî, hem halifeleri hem de yöneticileri etkilemiş ve Şam'da muteber bir konum elde etmiştir. Birçok meselenin çözümünde rol almış, Emevîlerin hukuk sisteminde önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak Abbâsîler'in iktidarı ele geçirmesi ile birlikte Evzâî'nin bu konumu sarsılmıştır.

Bir mezhebin oluşması ve yaşaması için toplumsal tabanın ve desteğin bulunması zorunludur. Nitekim müstakil fıkıh doktrinine sahip bazı fakih veya âlimler etrafında yeterli zümreleşme oluşmadığından ve mensubiyet duygusu gerçekleşmediğinden mezhep niteliği kazanamamış, ya da bu niteliğe sahip olduktan bir süre sonra toplumsal tabanı eridiğinden hayatiyetini yitirmiştir. Evzâîlik de bu sosyolojik durumla karşı karşıya kalarak hayatiyetini devam ettirememiştir.

Evzâî'nin düşünce sistemi, Emevî ve Abbâsî dönemlerinin sosyo-politik koşullarından bağımsız düşünülemez. Her mezhep gibi Evzâîlik de bir yerde, bir mekânda, bir zamanda ortaya çıkmıştır. Her mezhep gibi Evzâîliğin oluşumunda ve kurumsallaşma aşamasında etkin olan fikirler vardır. Fikirler yeni olayları da beraberinde getirebilir. Bazı mezhepler değişerek dönüşerek de olsa varlığını sürdürebilirken Evzâîlik gibi bazı mezhepler de etkinlik ve tabanını yitirip tarihteki yerini alabilir. Bu nedenle Evzâî'nin düşünce sistemini ve Evzâîliği anlama ve inşa etme sürecinde fikir, hadise, zaman ve mekân irtibatının doğru bir şekilde kurulması gerekmektedir.

Evzâî, mehir ile ilgili icthadlarının delillerinden de anlaşılacağı üzere, Kur'an ve sünneti temel kaynak olarak almıştır. Hadisin bulunduğu yerde kıyas ve re'ye yönelmemiştir. Mürselde olsa hadis veya sahabe icmasıyla amel etmiştir. Örf gibi delillerden yararlanmıştır. Kimi fikhî görüşlerinde hadis ve rivayetlerin zahirine göre hüküm vermiştir.

Evzâî hakkındaki -özellikle fıkıh ve usul anlayışı- kaynaklarda yer alan bilgilerin dağınık olması, ahvâl-i şahsiyye ile ilgili icthadlarının yer aldığı birincil bir kaynağın mevcut olmaması sebebiyle mukayeseli fıkıh eserleri ve hilaf eserleri içerisinde yer alan Evzâî'nin mehir konusundaki icthadlarında çoğunlukla kendisiyle aynı görüşü paylaşan başka âlimlerin var olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim. “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 17 (2011), 367-388.
- Aksoy, Muhammed Mehdi. “Mezhepler Arası Mukayeseli Olarak İslam Hukukunda Mehîr”. *Mizânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 15 (2022), 411-437.
- Altun, Muhammed Latif. *Aile Hukuku Özelinde Hanefî ve Evzâî Mezheplerinin Mukayesesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2018.
- Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer. *Fethu'l-bârî bi şerhi sahihi'l-Buhârî*. thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- Aycan, İrfan v.dğr. *Emevîler Dönemi Bilim Kültür ve Sanat Hayatı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Aycan, İrfan - Sarıçam, İbrahim. *Emeviler*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Aydın, Mehmet Akif. “Mehîr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Nevzat. *İmam-ı Evzai ve Sünenindeki Metodu*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2001.
- Aynî, Bedruddin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed. *Umdetü'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî*. thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer. 25 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Azîmabâdî, Şemsülhak Muhammed b. Emir Ali. *Avnu'l-ma'bud alâ şerhi süneni Ebû Davud*. thk. Muhammed Nasıruddin el-Elbânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâr'u İbn Hazm, 2005.
- Balcı, Ali Osman - Önder, Murat. “Evzâî'nin İtikadî Yönü”. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 16/2 (2023), 798-823.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 11 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Evzâî ve Fikihî Mezhebi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/23 (2011), 1-33.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh el-müsne'd min hadîsi Resûlillahi ve sünenihî ve eyyâmihi*. thk. Muhibbiddin el-Hatîb - Muhammed Fuad Abdülbâkî. 4 Cilt. Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1979.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sadık Gamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dar-u İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1992.
- Cubûrî, Abdullah Muhammed. *el-İmâm el-Evzâî hayâtuhu ve ârâuhu ve as-ruhû*. Bağdat: Daru'r-Risale, 1980.
- Cubûrî, Abdullah Muhammed. *Fıkhu'l-imâm el-Evzâî*. 2 Cilt. Bağdat: Vizâretü'l-Evkâf, 1977.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.
- Dumlupınar, Mustafa. *İmam Evzâînin Aile Hukukuna Dair İctihâdları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2013.

Düveyhî, Ali b. Sa'd b. Salih. *Usûlü mezhebi 'l-imâm el-Evzâî min vâkıi fıkhihi ve âsârih*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004.

Ebû Zehra, Muhammed. *Ebu Hanife*. çev. Osman Keskioglu. Ankara: DİB Yayınları, 2002.

Ekşici, Abdülmecid Yasir. *Ehl-i Şam, İmam Evzâî ve Usûl Düşüncesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2014.

Evzâî, Abdurrahman b. Amr b. Yuhmid. *Sünenü 'l-Evzâî, ehâdis, âsâr ve fetâvâ*. thk. Mervan Muhammed Şeâr. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1993.

Fazlurrahman. *İslam*. çev. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın. Ankara: Selçuk Yayınları, 1996.

Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin. "İslam Hukukunda Mehîr". *Mehir* 2 (1998), 23-25.

Hamidullah, Muhammed. *İslam'a Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1999.

Hitti, Philip. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. 4 Cilt. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.

Hodgson, Marshall G. S. *İslam'ın Serüveni Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih*. 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah. *el-İstizkâr fî mezâhibi ulemâi 'l-emsâr*. thk. Abdulmutî Emin Kal'acî. 30 Cilt. Kahire: Dâr'ul-Va'y, 1993.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah. *el-Kâfî fî fıkhi 'l-Medîne*. thk. Muhammed el-Moritânî. 2 Cilt. Riyad: Mektebetu Riyâd el-Hadise, 1980.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dimaşkî. *Reddu'l-muhtâr âlâ durrî 'l-muhtâr*. thk. Adil Ahmed Abdilmevcud. 14 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kutûb, 2003.

İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali. *Târîhü medîneti Dimaşk*. thk. Ömer b. Garâme el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn Hallikân, Ebû'l-Abbas Ahmed. *Vefâyâtü 'l-a'yân ve enbâu ebnâi 'z-zamân*. thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1994.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Said. *el-Muhallâ*. thk. Abdülgaflar Süleyman Bendarî. 12 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed. *Meşâhîru ulemâi 'l-emsâr*. thk. Mecdî b. Mansur b. Seyyid eş-Şûrî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve 'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Dâr'u-Hicr, 1997.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *el-Kâfî fî fıkhi 'l-imâm Ahmed*. 4 Cilt. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türki - Abdülfettah Muhammed Huluv. 15 Cilt. Riyad: Dar-u Ale-mi'l-Kütüb, 1998.

İbni Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1998.

İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed. *el-Bahrü 'r-râik şerhü Kenzi'd-dekâik*. thk. Zekeriya Umeyrât. 9 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî. *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Daru'l Hadis, 2004.

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim. *el-İşrâf alâ mezâhibi'l-ulemâ*. thk. Ebû Hammad Sagîr Ahmed Ensârî. 10 Cilt. Mektebetu Mekketi's-Sekafiyye, 2004.

İbnü'l-Esîr, İzzeddin. *el-Kâmil fi't-târih*. thk. Abdüsselam Tedmîrî. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1997.

Kal'âcî, Muhammed Revvâs. *Mevsuâtü fikhi Abdurrahman el-Evzâî*. Kuveyt: Camiâtü'l-Kuveyt Lecnetü't-Te'lif ve'n-Neşr, 2003.

Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-sanâ'i fî tertîbi's-şerâ'i*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1986.

Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Câmiu li ah-kâmi'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 1997.

Leknevî, Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdulhay. *et-Ta'liku'l-mümecced alâ mu-vatta-i Muhammed*. thk. Takiyüddin en-Nedvî. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1991.

Mâlik b. Enes, Mâlik b. Âmir el-Ebâhi el-Medenî. *el-Muvattâ'*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991.

Mâverîdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib. *el-Hâvi'l-kebîr şerhu muhtasari'l-Muzenî*. thk. Ali Muhammed Muavved. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1994.

Mellah, Hüseyin Muhammed. *el-İmâmü'l-Evzâî muhaddisen hâfizen*. Sayda: el-Mektebetü'l-Âsriyye, 1993.

Mergînânî, Burhâneddin. *el-Hidâye*. thk. Talal Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Miquel, Andre. *İslâm ve Medeniyeti (Doğuştan Günümüze)*. çev. Ahmet Fidan - Hasan Menteş. Ankara: Birleşik Yayıncılık, 1991.

Mübârekfûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim. *Tuh-fetü'l-ahvezî bi şerhi câmiî't-Tirmîzî*. thk. Râid b. Sabrî b. Ebî Alfe. 2 Cilt. Amman: Beytül-Efkârî'd-Devliyye, ts.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. thk. Ebû Suheyb Keremî. Riyad: Beytu'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.

Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl. *Kitâbü'l-Muhtasar el-Müzenî*. thk. Şerefüddîn ed-Dâğîstânî. 2 Cilt. Riyad: Dar-u Medâricu'n-Neşr, 2019.

Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyeddin Yahya b. Şeref. *el-Minhâc fî şerhi sahihi Müslim b. el-Haccâc- Sahîhi Müslim bi şerhi'n-Nevevî*. 18 Cilt. Müessesetü Kurtuba, 2. Basım, 1994.

Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyeddin Yahya b. Şeref. *Ravdatu't-tâlibîn ve umdetu'l-müftîn*. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmîyye, 1991.

Öğüt, Salim. "Evzâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/546-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Sâbunî, Muhammed Ali. *Revâi'u'l-beyân tefsîr âyati'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Âsriyye, 2012.

Safedî, Salâhuddîn Halil b. Aybek. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâût - Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't- Tûrâs, 2000.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur. *el-Ensâb*. thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cenân, 1988.

Şeâr, Mervan Muhammed. *el-Evzâî imâmu's-selef*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1993.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylû'l-evtâr min esrâri münte-ka'l-ahbâr*. thk. Ebû Muâz Tarık b. Ivâdullah b. Muhammed. 12 Cilt. Kahire: Dâru İbni Affân, 2005.

Şeyh, Abdüssettâr. *el-İmâm el-Evzâî şeyhülislam ve âlimu ehli'ş-Şam*. Dımaşk: Daru'l-Kalem, 2006.

Şeyh, Mahmud Muhammed. *el-Mehr fi'l-İslâmî beyne'l-mâzî ve'l-hâzır*. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2003.

Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf. *el-Mühezzebe fî fikhi'l-imâm eş-Şâfi'î*. thk. Zekerîya Umeyrât. 3 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Şirin, Şükrü. *İslam Aile Hukukunda Mehîr*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. Mısır: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1967.

Tahâvî, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Selame. *Muhtasarı ihtilâfu'l-ulemâ*. thk. Abdullah Nezîr Ahmed. 5 Cilt. Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1995.

Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünenü't-Tirmîzî*. thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

Türçan, Talip v.dğr. *İslâm Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türçan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Üçok, Bahriye. *İslam Tarihi Emevîler-Abbâsiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.

Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbâsiler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/31-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yiğit, İsmail. "Emevîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/87-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2017.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. thk. Abdüsselâm et-Tedmûrî. 52 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitâbü'l-Arabî, 1993.

Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Tez-kiratü'l-huffâz*. thk. Zekerîya Umeyrât. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

Zeylaî, Abdullah b. Yûsuf. *Nasbu'r-râye fî ehâdisi'l-hidâye*. thk. Muhammed Avvâme. 5 Cilt. Cidde: Müessesetü'r-Reyyân, 1997.

Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*. 10 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1985.

